

שלא היה יכול להשתפר די מחייתם של ילדיו, נראָה שב הביתה בלילה ובחצונו קליפות של אבטיח צהוב וירקות, שאותם ליקט בשווקים לארוחת הערב שלהם. זקן אחד, יודע־תורה ונשוא־פנים, נמצא מתגורר תחת כיפת־השמיים, מקום שם הרשה לו שכן טוב־לב לישון בין ציפורים של עצי־הסקה. אחת היהודיות המסכנות, שהשתפרה כמה פרוטות בבית־הספר של מיס קופר, ולא היו לה אמצעים לכבס את בגדיה המתוקנים היטב והבלויים למעצבה, הלכה למרחץ הציבורי, מקום שם כיבסה אותם וניסתה ליבשם; אבל אחדים מן הבלואים הדלים נפרמו כליל ואי־אפשר היה לאחותם שוב. שכרה הספיק לה בדוחק לקנות אוכל.

אלו הן עובדות מעטות, ויש בהן משום דוגמא למצב בו התקיימו המוני היהודים העניים בירושלים. תיאורי הרעב והמצוקה המופלגת ביותר ששררו בתוכם ב-1854 נתפרסמו ברבים, ובאנגליה ומחוצה לה תרמו יהודים ונוצרים סכום גדול של כסף לסייעם. סיר משה מונטיפיורי ועוד אנשים בעלי־השפעה נתמנו על ניהול הקרן הזאת וחלוקת כספיה. חלק נשלח מיד לירושלים לסיוע דחוף. אבל הוחלט להוציא את החלק היותר גדול על מוסדות של קבע, והתקוה היתה שבאמצעותם יותן להביא הקלה של ממש למצבם של אחדים מן האנשים.

מה פלא שהיתה התרגשות בקרב היהודים כאשר שמעו כי סיר משה מונטיפיורי יצא לדרך לחלק סעד בתוך כל המצוקה הזאת. הפריות לא הבינו את תכלית שליחותו לדיוקה. הרבנים אי־אפשר היה לקוות שיהיו שותפים להשקפות הנאורות המעדיפות הקלה של ממש לעתיד־לבוא על סיוע ארעי בלבד.

כאז כן עתה קשה היה ביותר לאדוקים ולקנאים שפעם להבין את השקפות אחיהם הנאורים באירופה, ואת הטעמים שבגללם יעודדו הקמת בתי־חרושת מועילים שיוכלו הבריות להתפרנס מהם, גם אם בכך תקוצצנה במעט השעות המוקדשות לתפילה וללימוד התורה. אכן, רבים מן היהודים העשירים באירופה מעדיפים היו לעכב ולא לעודד את שיבת אחיהם לירושלים כל עוד אין תכנית מסודרת שעל־פיה יוכלו להשתפר למחייתם. אבל איך אפשר להסביר לשומר־מצוות קנאי את הרגש הזה? בעיניו יהיה זה ממש שיא של פריקת־עול לרפות מאיזה טעם שבעולם את ההתלהבות הממריצה אדם מישראל לעשות דרכו בחזרה לארץ־אבותיו, למען יבלה שם את שארית ימיו בתפילה, בתענית, בלימוד ספרי־קודש, בהשתדלות בעד כל ישראל, ולמען יטמון אחרי־כן את עצמותיו באדמה המקודשת בכל קדושת דתו.

סיר משה מונטיפיורי, שהוא עצמו מאמין בדבקות ובתוס־לב ביעודה של אומתו לעתיד־תבוא, יכול היה להבין אל־נכון את הרגש

המתואר למעלה. אולם ביקוריו החוזרים-ונשנים בארץ-ישראל שיכנעו אותו כי יש רק דרך אחת להביא ליהודים ברכה של ממש והיא לתת חינוך לכל, ועבודה לאלפים הזקוקים לה, והמוכנים לקבל סיוע בהכרת-טובה, בדרך הזאת הטובה שבכל הדרכים. שנים רבות היתה תשומת-לבו של סיר משה נתונה לתכניות חקלאיות. בביקורים קודמים אסף הרבה ידיעות רבות-ערך, אך בפעמים הללו היו הצעדים שנקט מכוונים בעיקר להקלת המצוקה על-ידי חלוקת צדקה.

לאחר שנעדרו שש שנים שבו עתה סיר משה והליידי מונטיפיורי לבקר בירושלים (יולי 1855) ועמהם תכניות למטרות מתמידות יותר מחלוקתן של נדבות-לשעה. כמה וכמה ידידים נתלוו אליהם.

כל היהודים שיכלו לרכוב או להלך ברגליהם יצאו לקראת התיירים בהתקרבם לירושלים. בהגיע החבורה למקום ממנו עיר-הקודש נגלית לראשונה מצפון נעצרו לתפילה קצרה — בלי שיפריעם משמר הפרשים, ששוגרו על-ידי השלטונות התורכיים והיו מתרוצצים אנה-ואנה במשחק ג'ריד ויורים ברוביהם ובאקדחיהם.

האהלים הוקמו למגורים מחוץ לעיר ליד עץ-האלה שבפינת המיידאן הקרובה ביותר לחומות, ובאותו מקום בו חנו סיר משה והליידי מונטיפיורי בביקורם בשנת 1849.

באותה עת חנה הפחה במקרה עם כוח צבאי למסע אצל עץ-האלה הנמוך יותר בפינת בית-הקברות ממילא, כלומר בקירבת-מקום, והתמונה כולה היתה רוגשת ביותר.

גם הפחה וגם הקונסוליה הבריטית העמידו לסיר משה משמר-כבוד של שוטרים וקוואסים, ודבר זה היה נחוץ בהחלט כדי לשים סדר בהמוני היהודים בעלי-הבקשות והמבקרים מכל הסוגים — כי סיר משה והליידי מונטיפיורי ידועים היו היטב בארץ, ואנשים מכל השכבות יצאו לחלוק להם כבוד.

מן השגרירות הבריטית נודע לנו כבר שסיר משה עתיד להביא עמו אי-אלו תעודות רשמיות. עתה מסר לי אותן. היו אלו פירמאן לבניית בית-הכנסת האשכנזי העתיק, הקרוי "החורבה", ואיגרת וזירת המצווה על הפחה לסייעו בהגשמת תכניותיו למפעלי-החסד שבדעתו להקים. וכאשר הוצג סיר משה, הוא ותעודותיו, רשמית לפני הפחה היה צורך במועצה של האפנדים של העיר, וזו זומנה לשמיעת קריאתו של פירמאן השולטן. נכבדים אלה בוששו להופיע, והוגד לנו שהם מתפללים. כאשר באו, ולאחר חילופי-ברכות כדת, קרא המזכיר הרשמי את הפירמאן בקול. הפחה נתן את הדוגמה (שדומה היה כי הנותרים נוטים לפסוח עליה) ועמד, כנהוג בשעה שמשמיעים את נוסחו של